

FRANTIŠEK DRTIKOL

3.3.1883 -13.1.1961

František Drtikol byl prvním českým fotografem světového významu, zároveň malířem, kreslířem a grafikem prvních tří desetiletí našeho století. Byl mužem kontrastů a paradoxů. Nejtalentovanější student, potom slavný fotograf, ale později také osamělý tvůrce, jehož odmítala většina představitelů avantgardy a který zemřel téměř zapomenut. Úspěšný podnikatel a současně člověk, který dvakrát zbankrotoval a mnohokrát zažil nouzi. Autor odvážných aktů a současně introvert, stěžující si na nezáměr žen a smůlu v lásce. Filozof, mystik, jogín a vizionář, ale také místopředseda uličního výboru komunistické strany. Autor prvního promyšleného návrhu na zřízení fotografické školy v Praze, ale i neúspěšný pedagog.

Ke své tvorbě přistupoval velice vážně, intenzivně o ní přemýšlel a hluboce ji prožíval. Ve své fotografické činnosti naplňoval vlastní krédo: *“Dílo pravého umělce má něco více v sobě než materiál a techniku. A toto něco je výtvarná síla umělcovy duše. S jakou láskou a porozuměním je vytvořeno a kolik umělec do svého díla vložil své duše, sama sebe.”*

František Drtikol se narodil 3. března 1883 v Příbrami v rodině drobného obchodníka jako nejmladší ze tří dětí. Vyrůstal v prostředí provinčního města, jehož největšími událostmi bývaly proslavené mariánské pouti na nedaleké Svaté Hoře. Je možné, že právě tam jsou kořeny Drtikolova hlubokého zájmu o mysticismus a náboženství. V dětství byl hodně samotářský, odlišoval se od svých vrstevníků a vytvářel si ve svých představách vlastní imaginární svět. Od dětství projevoval malířské nadání, ale jeho otec viděl jistější budoucnost v živnosti. Po odchodu z příbramského gymnázia pro neshody s profesory nastoupil do učení v místním fotografickém ateliéru Antonína Mattase. K vlastnímu fotografování se však zde téměř nedostal, dělal jen pomocné práce. Seznámil se tady však s německým časopisem *Das Atelier des*

Photographen a s tvorbou předních reprezentantů německého secesního piktorialismu. Dočetl se také o otevření odborné fotografické školy v Mnichově a přihlásil se ke studiu.

Příchod do Mnichova představoval v Drtikolově životě velký zlom a ovlivnil celou jeho další tvorbu. Podle přesvědčení ředitele školy G. H. Emmericha nemělo žákům jít „o mechanicky zvládnutou bezduchou techniku, ale o individuální ztvárnění charakteristických momentů a o snahu ukázat ve vlastních dílech osobní výraz“. Drtikol se projevil jako neobyčejně nadaný žák, na Mezinárodní výstavě fotografie a užitého umění v roce 1903 získal bronzovou medaili. Drtikolovo nadšení pro secesi je zřejmé z mnohých jeho prací z této doby a zároveň se projevuje jeho sklon k malířskému pojetí. Začínal i končil svoji tvůrčí dráhu jako malíř a i ve svém fotografickém díle většinou silně inklinoval k malbě, kresbě nebo grafice. Proto mu také zpočátku tolik vyhovovaly nejrůznější piktorialistické ušlechtilé tisky, potlačující mnohé charakteristické rysy fotografického obrazu a zdůrazňující možnosti autorských zásahů do výsledného snímku.

Technické provedení Drtikolových fotografií se měnilo, olejotisky a gumotisky postupně ustoupily pigmentovým tiskům a ty nakonec čisté fotografii, ale „malířský“ charakter jejich obrazové skladby zůstal. Stejně tak se měnily Drtikolovy modelky a dekorace, zasněné secesní typy žen nahradily v polovině 20. let typy tanečnic a místo malovaných pozadí stromů a mraků se v jeho ateliéru objevily strohé geometrické dekorace nebo důmyslné rozložení světla a stínů. Výrazná stylizace, literárnost témat a symboličnost, které charakterizují už Drtikolovy secesní portréty a akty, však v různých formách zůstávají v dílech ze všech období jeho fotografické tvorby. Je zřejmé, že Drtikolovo fotografické dílo je přes veškerou mnohotvárnost mimořádně kompaktní a že řadu rysů, které objevíme v jeho nejstarších fotografiích nalezneme i v pracích z posledního období jeho fotografické činnosti.

Hledání uplatnění v praxi zavedlo Drtikola do profesionálních fotografických ateliérů v Německu, ve Švýcarsku i v Čechách. Toto putování skončilo nakonec v roce 1907 v Příbrami, kde založil vlastní ateliér. V této době vznikly fotografie z příbramských dolů a fotografie krajiny. Ateliér však z finančních důvodů po třech letech zkrachoval.

Poté se Drtikol rozhodl zkusit štěstí přímo v Praze a v roce 1910 tu zahájil činnost v dalším vlastním ateliéru, který se specializoval na portrétní fotografii. Ateliér si brzy získal jméno a začal být vyhledávaný mnohými osobnostmi veřejného, zejména kulturního života. V Praze se též seznámil se členy Českého klubu fotografů amatérů a pořádal pro ně fotografické kurzy. Firemním partnerem se stal v roce 1911 Augustin Škarda, pozdější dlouholetý redaktor Fotografického obzoru. Drtikol se od počátku působení v Praze věnoval vedle zakázkové práce i volné tvorbě, především aktům, portrétním studiím, krajinám a snímkům městských zákoutí. Jeho fotografie upoutaly pozornost svépomocného uměleckoprůmyslového družstva Artěl, které jim nabídlo prodej jejich fotografií.

Drtikol vytvářel jednak krajinářské snímky romantického charakteru, daleko osobitější jsou však jeho portréty a zejména akty. Základním tématem pro příštích dvacet let se stala žena. V jeho fotografiích najdeme oba dobové ideály, jak osudovou ženu (nejčastěji Salome), tak i vysněnou vílu. Akty z prvního tvůrčího období můžeme zhruba rozdělit do dvou velkých skupin, lyrické a dramatické. Lyrické akty z let 1912 a 1913 svědčí o Drtikolově vyhraněném stylu, jímž se začleňuje do proudu secesního umění. Svědčí o tom i promyšlená práce s oblíbenými secesními symboly – např. vlnící se proudy dlouhých rozpuštěných vlasů, průsvitné látky i květiny, doplňující ženské postavy.

Druhá „dramatická“ skupina aktů s postavami osudových žen je reprezentována především několika snímky Salome. Drtikol se k tomuto tématu vrací řadu let. První fotografie z roku 1912 evokují démonickou moc ukrytou v člověku, nezastavující se před ukojením své vášně ani před zločinem, démonickou pudovost ženy vítězí nad mužem. Řada aktů je zachycena v neobyčejně dynamických pózách. V dynamičnosti svých aktů tehdy Drtikol patrně neměl konkurenci. Ve svých aktech z období před 1. světovou válkou vytvořil vlastní specifický styl a jeho autorství je tak většinou rozpoznatelné na první pohled. To platí i o většině jeho portrétů, stal se vyhledávaným portrétistou předních umělců, politiků i dalších osobností.

V letech 1913-1914 vytvořil řadu fotografií s tématem ukřižování, též s motivy ukřižovaných žen. Jeho vztah k náboženství byl velmi složitý a v průběhu jeho života se měnil.

Vedle portrétování se v té době živil také divadelní fotografií. Publikoval je v letech 1913-1929 zejména v Českém světě. S úspěchem se též zúčastňoval vedle domácích akcí i mezinárodních výstav a soutěží po celém světě.

V době 1. světové války Drtikol narukoval k týlovému vojsku, ale jeho ateliér byl v provozu dál. Po válce Drtikol pokračoval v provozování svého fotografického ateliéru, který od roku 1921 už vedl samostatně, bez účasti Augustina Škardy. Po celá 20. léta si uhájil postavení nejvýznamnějšího českého portrétisty. Za doménu své umělecké činnosti však považoval akty; zpočátku to byly akty ovlivněné secesí, ale postupně se v nich začaly objevovat vlivy modernějších uměleckých směrů. Kolem roku 1920 se na Drtikolových fotografiích objevila nově členěná pozadí, ukazující na vliv některých avantgardních směrů. V dalších letech se stále častěji objevují typické rysy druhého období Drtikolovy fotografické tvorby: malovaná pozadí uvolňují místo geometrickým dekoracím a secesně zasněné modelky jsou nahrazovány tanečnicemi. Nad melancholickými náladami vítězí pohyb, dynamika, optimismus. Kolem roku 1925 končí Drtikolovo hledání nového stylu.

V roce 1921 se oženil s tanečnicí Ervínou Kupferovou, která byla jeho častou modelkou a jistě ovlivnila jeho nové pojetí zachycení pohybu na fotografii. Drtikol byl mnohými uměleckými proudy své doby ovlivněn, ale nikoho přímo nenapodoboval. Vytvořil originální styl, jímž se po několika letech znovu zařadil do progresivního proudu fotografické tvorby. Těla modelek ztrácejí svůj dosavadní symbolický náboj a stávají se především tvary. Oblé tvary těl se střetávají s ostrými tvary geometrických dekorací, které zvyšují dynamičnost. Světlo je používáno neobyčejně rozmanitě, plošně i plasticky, tvrdě i měkce, zřepedu i z protisměru. Na některých fotografiích jsou modelovány jen určité partie těla. Drtikol v té době stojí na vrcholu slávy, s mimořádným úspěchem se zúčastňuje desítek mezinárodních salónů, získává četná významná ocenění na mezinárodních výstavách.

Roku 1926 se Drtikol rozvádí se svou ženou, s níž měl tehdy čtyřletou dceru Ervínu a cítí se nedocenen v domácím uměleckém prostředí. Ve 2. polovině 20. let formuluje společnou manifestační přihlášku do Umělecké besedy s nejvýznamnějším představitelem české fotografické avantgardy Jaromírem Funkem.

Hospodářská krize 30. let se neblaze projevila i na prosperitě Drtikolova ateliéru. Tíživá finanční situace se projevila i v nabídce vlastnoručně zhotovených interiérových osvětlovacích těles a návrzích bytových doplňků. V oblasti designu dosahoval Drtikol pozoruhodných výsledků. Snad právě proto, že se ocitl v majetkových nesnázích, se obracel stále více k duchovním a filozofickým hodnotám, studoval a překládal díla věnovaná buddhismu, hinduismu a různým východním filozofiím. Sám napsal několik prací o vnitřní odpovědnosti a o morálních kodexech v náboženstvích. Jeho filozofie neústila v odpoutání od života, ale v hledání správného způsobu života. Principy a myšlenky své vnitřní cesty pak zobrazuje fotograficky v námětech s vyřezávanými figurkami. Aby mohl přesně vyjádřit své představy, nestačí mu živé modely, ale zhotovuje si je sám. Zjednodušené, nereálné postavy protáhlých éterických tvarů zhotovoval vyřezáváním z tenké překližky. Většina éterických figurek má sklon se vznášet volně v prostoru a naznačuje duševní rozvoj člověka s touhou po svobodě, volnosti a poznání. Dominantní roli v Drtikolových fotografiích hraje světlo.

V roce 1935, kdy bylo Drtikolovi 52 let, zanechal definitivně fotografické činnosti a prodal svůj ateliér. Plně se pak věnoval malování, filozofii, meditaci a překladům. Odstěhoval se na předměstí Prahy do Spořilova, kde v pronajaté části vily žil skromně se svou pozdější druhou manželkou Jarmilou Rambouskovou.

Druhá světová válka ještě více podpořila jeho zájem o východní filozofii a současně v něm probudila národní hrdost. Za Pražského povstání v květnu se zúčastnil stavby barikád a 1. června 1945 vstoupil společně se svou ženou do Komunistické strany Československa, později aktivně pracoval v místním stranickém výboru. Ve stejném roce byl přijat jako externí pedagog pro fotografii na Státní grafickou školu, kde vytvořil novou metodickou verzi učebních osnov fotografické školy. V roce 1946 zakončuje svou nepřilíživě úspěšnou pedagogickou činnost a již nikdy se k fotografii nevrací. V roce 1948 byl po počátečním odmítnutí přijat do Svazu československých výtvarných umělců.

Komunistický režim, který Drtikol tak nadšeně vítal, se mu odvděčil odsouzením jeho fotografického díla jako typicky buržoazně dekadentního. Na začátku 50. let byla Drtikolova finanční situace velmi těžká. Jeho malířská tvorba, zabývající se převážně krajinami, symbolickými kompozicemi, nenacházela odbyt, i když přinášela nesporné

hodnoty, stejně jako jeho převážně symbolisticky orientované kresby a grafiky. Nepřestával ale pracovat na překladech z oblasti tibetského buddhismu, jógy a východní filozofie. V roce 1956 se u Drtikola projevily příznaky arteriosklerotického postižení. Přestal malovat a projevil přání odejít do domova důchodců. Zůstal však nakonec ve spořilovské vile, kde se o něho starala jeho druhá žena. Po její smrti zůstal trvale upoután na lůžko a péči o něj převzali jeho přátelé, především Anna Soukupová, a to až do jeho smrti 13. ledna 1961.

Drtikolovo fotografické dílo bylo v té době polozapomenuto. V období 50. let byly Drtikolovy portréty a akty příliš vzdáleny dobovému fotografickému schematismu. V době reorganizace Uměleckoprůmyslového muzea se některé fotografie z jeho pozůstalosti poškodily nebo zcela ztratily. V 60. letech zájem o Drtikolovo dílo pozvolna stoupal a po letech zapomenutí se mu znovu začalo dostávat uznání. Od roku 1965 jeho fotografie poutají zájem na domácích i mezinárodních výstavách, postupně začaly být vyhledávány předními uměleckými muzei i soukromými sbírkami a jejich ceny vzrostly do značných výšek. Přibývá i počet publikací, věnovaných Drtikolovi a jeho dílu.

František Drtikol mimořádně přispěl k rozvoji české fotografické tvorby, vytvořil impozantní dílo, které je vedle Sudkova a Funkova nepochybně naším největším vkladem do světové fotografické tvorby první poloviny 20. století. Dodnes mimořádně působí svojí originalitou, myšlenkovou hloubkou, výtvarnou kulturou a technickým mistrovstvím. Drtikol se snažil o uznání doma i v zahraničí, ale rozhodně ne za cenu ústupků ze svého vnitřního přesvědčení. Své krédo vyjádřil nejlépe ve svých zápiscích Oči široce otevřené: *„Fotografovat, to jest znovu a znovu se pokoušet z vnějších forem člověkových podchytit to, co je náznakem, napověděním jeho duše, je mi chlebem samo o sobě, nejen prostředkem k jeho dosažení.“*